

Double in May 1928.

~~Marg. 14599~~

Int. A - 14471

M. TULLII CICERONIS

IN

L. CATILINAM

ORATIONES QUATUOR

SCHOLARUM SUARUM CAUSA

RECOGNOVIT

CAROLUS MORGENSTERNIUS.

Tartu Riikliku ülikooli
Raamatukogu

~~82435~~

DORPATI,

APUD M. G. GRENZIUM, MDCCCIV.

1804

Alg. Est. A

Tartu Riikliku Ühiskooli
Raamatukogu

~~11599~~

34944

v 11931437

ORATIO

IN

L. CATILINAM

PRIMA.

I. Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? quam diu etiam furor iste tuus nos eludet? quem ad finem sese effrenata iactabit audacia? nihilne te nocturnum praesidium Palatii, nihil urbis vigiliae, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt? patere tua consilia non sentis? constrictam iam omnium horum conscientia teneri coniurationem tuam non vides? quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris? O tempora! o mores! Senatus haec intelligit, consul vi-

det: hic tamen vivit. Vivit? immo vero etiam in senatum venit; fit publici consilii particeps; notat et designat oculis ad caedem unumquemque nostrum. Nos autem, viri fortes, satisfacere reipublicae videmur, si istius furorem ac tela vitemus. Ad mortem te, Catilina, duci, iussu consulis, iam pridem oportebat: in te conferri pestem istam, quam tu in nos omnes
3 iam diu machinaris. An vero vir amplissimus, P. Scipio, pontifex maximus, Ti. Gracchum, mediocriter labefactantem statum reipublicae, privatus interfecit: Catilinam vero, orbem terrae caede atque incendiis vastare cupientem, nos consules perferemus? nam illa nimis antiqua praetereo, quod C. Servilius Ahala Sp. Melium, novis rebus studentem, manu sua occidit. Fuit, fuit ista quondam in hac republica virtus, ut viri fortes acrioribus suppliciis civem perniciosum, quam acerbissimum hostem coercerent. Habemus senatusconsultum in te, Catilina, vehemens et grave: non deest reipublicae consilium, neque auctoritas hu-

ius ordinis: nos, nos, (dico aperte) consules defumus.

II. Decrevit quondam senatus, ut L. Opimius consul videret, ne quid respublica detrimenti caperet. nox nulla intercessit: interfectus est propter quasdam seditionum suspiciones C. Gracchus, clarissimo patre, avo, maioribus: occisus est cum liberis M. Fulvius, consularis. Simili senatusconsulto, C. Mario et L. Valerio, consulibus, permessa est respublica. num unum diem postea L. Saturninum, tribunum plebis, et C. Servilium, praetorem P. R., mors ac poena remorata est? At nos vicesimum iam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis. Habemus enim huiusmodi senatusconsultum, verumtamen inclusum in tabulis, tamquam gladium in vagina reconditum: quo ex senatusconsulto confestim interfectum te esse, Catilina, convenit. Vivis: et vivis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Cupio, Patres Conscripti, me esse clementem: cupio in tantis reipublicae periculis me non dissolutum videri: sed iam

me ipse inertiae nequitiaeque condemno.
5 Castra sunt in Italia contra rempublicam in
Etruriae faucibus collocata: crescit in dies
singulos hostium numerus: eorum autem im-
peratorem castrorum, ducemque hostium, in-
tra moenia, atque adeo in senatu videmus
intestinam aliquam quotidie perniciem reipu-
blica molientem. Si te iam, Catilina, com-
prehendi, si interfici iussero: credo, erit ve-
rendum mihi, ne non hoc potius omnes
boni serius a me, quam quisquam crudelius
factum esse dicat. Verum ego hoc, quod
iam pridem factum esse oportuit, certa de
causa nondum adducor, ut faciam. tum de-
nique interficiam te, cum iam nemo tam im-
probus, tam perditus, tam tui similis inve-
niri poterit, qui id non iure factum esse fa-
6 teatur. Quam diu quisquam erit, qui te de-
fendere audeat, vives; et vives ita, ut nunc
vivis, multis meis et firmis praefidiis obsessus,
ne commovere te contra rempublicam possis.
multorum te etiam oculi et aures non sen-
tientem, sicut adhuc fecerunt, speculabuntur
atque custodient.

III. Etenim quid est, Catilina, quod iam amplius expectes, si neque nox tenebris obscurare coetus nefarios, nec privata domus parietibus continere voces coniurationis tuae potest? si illustrantur, si erumpunt omnia? Muta iam istam mentem: mihi crede: obliviscere caedis atque incendiorum. teneris undique: luce sunt clariora nobis tua consilia omnia: quae etiam mecum licet recognoscas. Meministine, me ante diem XII. Kalendas Novembr. dicere in senatu, certo die fore in armis, qui dies futurus esset ante diem VI. Kal. Novembris, C. Mallium, audaciae satellitem atque administrum tuae? Num me fefellit, Catilina, non modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, verum, id quod multo magis est admirandum, dies? Dixi ego idem in senatu, caedem te optimatum contulisse in ante diem V. Kalendas Novembris, tum, cum multi principes civitatis Roma non tam sui conservandi, quam tuorum consiliorum reprimendorum causa profugerunt. Num infitiri potes, te illo ipso die meis praesidiis, mea diligentia circumclusum,

commovere te contra rempublicam non potuisse, cum tu, discessu ceterorum, nostra tamen, qui remansissemus, caede contentum te esse dicebas? Quid? cum tute Praeneste Kalendis ipsis Novembris occupaturum nocturno impetu esse confideres: sensistine, illam coloniam meo iussu, meis praefidiis, custodiis, vigiliisque esse munitam? Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo non audiam, sed etiam non videam, planeque sentiam.

IV. Recognosce tandem mecum noctem illam superiorem. iam intelliges, multo me vigilare acrius ad salutem, quam te ad perniciem reipublicae. Dico, te priori nocte venisse inter falcarios (non agam obscure) in M. Laecae domum: convenisse eodem complures eiusdem amentiae scelerisque focios. Num negare audes? Quid taces? convincam, si negas. video enim esse hic in senatu quosdam, qui tecum una fuere. O dii immortales! ubinam gentium sumus? in qua urbe vivimus? quam rempublicam habe-

mus? Hic, hic sunt, in nostro numero, Patres Conscripti, in hoc orbis terrae sanctissimo gravissimoque consilio, qui de meo nostrumque omnium interitu, qui de huius urbis atque adeo orbis terrarum exitio cogitent. Hosce ego video consul, et de republica sententiam rogo: et, quos ferro trucidari oportebat, eos nondum voce vulnero. Fuisti igitur apud Laecam illa nocte, Catilina: distribuisti partes Italiae: statuisti, quemque proficisci placeret: delegisti, quos Romae relinqueres, quos tecum educeres: descripsisti urbis partes ad incendia: confirmasti, te ipsum iam esse exiturum: dixisti, paullulum tibi esse etiam tum morae, quod ego viverem. Reperti sunt duo equites Romani, qui te ista cura liberarent, et sese illa ipsa nocte paullo ante lucem me meo in lectulo interfecturos pollicerentur. Haec ¹⁰ ego omnia, vix dum etiam coetu vestro dimisso, comperi: domum meam maioribus praefidiis munivi atque firmavi: exclusi eos, quos tu mane ad me salutatum miseras, cum illi ipsi venissent; quos ego iam multis

ac summis viris ad me id temporis venturos esse praedixeram.

V. Quae cum ita sint, Catilina, perge quo coepisti: egredere aliquando ex urbe: patent portae: proficiscere. nimium diu te imperatorem illa tua Malliana castra desiderant. educ tecum etiam omnes tuos; si minus, quam plurimos. purga urbem. magno me metu liberabis, dummodo inter me atque te murus interfit. nobiscum versari iam diutius non potes: non feram, non patiar, non finam. Magna diis immortalibus habenda est, atque huic ipsi Iovi Statori, antiquissimo custodi huius urbis, gratia, quod hanc tam taetram, tam horribilem, tamque infestam reipublicae pestem toties iam effugimus. Non est saepius in uno homine salus summa periclitanda reipublicae. Quam diu mihi, consuli designato, Catilina, insidiatus es, non publico me praesidio, sed privata diligentia defendi. cum proximis comitiis consularibus me consulem in campo, et competitores tuos interficere voluisti, compressi conatus tuos nefarios amicorum praesidio et copiis, nul-

lo tumultu publice concitato; denique, quotiescumque me petisti, per me tibi obstiti: quamquam videbam, perniciem meam cum magna calamitate reipublicae esse coniunctam. Nunc iam aperte rempublicam universam petis: templa deorum immortalium, tecta urbis, vitam omnium civium, Italiam denique totam, ad exitium et vastitatem vocas.

Quare, quoniam id, quod primum atque huius imperii disciplinaeque maiorum proprium est, facere nondum audeo: faciam id, quod est ad severitatem lenius, et ad communem salutem utilius. nam, si te interfici iussero, residebit in republica reliqua conspiratorum manus. sin tu (quod te iam dudum hortor) exieris, exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna et perniciofa sentina reipublicae. Quid est, Catilina? num dubitas id, me imperante, facere, quod iam tua sponte faciebas? Exire ex urbe iubet consul hostem. interrogas me, num in exilium? non iubeo: sed, si me consulis, suadeo.

VI. Quid est enim, Catilina, quod te iam in hac urbe delectare possit? in qua ne-

mo est, extra istam coniurationem perditorum hominum, qui te non metuat; nemo, qui non oderit. Quae nota domesticae turpitudinis non iniusta vitae tuae est? quod privatarum rerum dedecus non haeret infamiae? quae libido ab oculis, quod facinus a manibus unquam tuis, quod flagitium a toto corpore absuit? cui tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem
14 praetulisti? Quid vero? nuper cum morte superioris uxoris novis nuptiis domum vacuefecisses, nonne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti? quod ego praetermitto et facile patior fileri, ne in hac civitate tanti facinoris immanitas aut exstitisse, aut non vindicata esse videatur. Praetermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus senties: ad illa venio, quae non ad privatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad domesticam tuam difficultatem ac turpitudinem, sed ad summam reipublicae, atque ad omnium nostrum
15 vitam salutemque pertinent. Potestne tibi

haec lux, Catilina, aut huius caeli spiritus esse iucundus, cum scias, horum esse neminem, qui nesciat, te pridie Kalendas Ian. Lepido et Tullo consulibus stetisse in comitio cum telo? manum, consulum et principum civitatis interficiendorum causa, paravisse? sceleri ac furori tuo non mentem aliquam, aut timorem tuum, sed fortunam P. R. obstitisse? Ac iam illa omitto. neque enim sunt aut obscura, aut non multa post commissa. Quoties tu me designatum, quoties consulem interficere conatus es! quot ego tuas petitiones ita coniectas, ut vitari non posse viderentur, parva quadam declinatione, et, ut aiunt, corpore effugi! nihil agis, nihil assequeris: neque tamen conari ac velle desistis. Quoties iam tibi extorta est fica ista ¹⁶ de manibus! quoties vero excidit casu aliquo et elapsa est! tamen ea carere diutius non potes: quae quidem quibus abs te initiata sacris ac devota sit, nescio, quod eam necesse putas consulis in corpore defigere.

VII. Nunc vero, quae tua est ista vita! sic enim iam tecum loquar, non ut odio per-

motus esse videar, quo debeo, sed ut misericordia, quae tibi nulla debetur. Venisti paullo ante in senatum. quis te ex hac tanta frequentia, ex tot tuis amicis ac necessariis salutavit? Si hoc post hominum memoriam contigit nemini, vocis expectas contumeliam, cum sis gravissimo iudicio taciturnitatis oppressus? Quid, quod adventu tuo ista subsellia vacuefacta sunt? quod omnes consulares, qui tibi per saepe ad caedem constituti fuerunt, simul atque ascedisti, partem istam subselliorum nudam atque inanem reliquerunt? Quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? Servi mehercule mei si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes cives tui, domum meam relinquendam putarem: tu tibi urbem non arbitraris? et, si me meis civibus iniuria suspectum tam graviter atque offensum viderem; carere me ad spectu civium, quam infestis oculis omnium conspici mallet: tu, cum conscientia scelerum tuorum agnoscas odium omnium iustum et iam tibi diu debitum, dubitas, quorum mentes sensusque vulneras, eorum ad spectum, prae-

fentiamque vitare? Si te parentes timerent atque odissent tui, neque eos ulla ratione placare posses; ut opinor, ab eorum oculis aliquo concederes: nunc te Patria, quae communis est omnium nostrum parens, odit ac metuit, et iam diu te nihil iudicat nisi de parricidio suo cogitare. Huius tu neque auctoritatem verebere, neque iudicium sequere, neque vim pertimesces? quae tecum, Catilina, sic agit, et quodammodo tacita loquitur: „Nullum aliquot iam annis facinus exstitit, nisi per te: nullum flagitium sine te: tibi uni multorum civium neces, tibi vexatio direptioque sociorum impunita fuit ac libera: tu non solum ad negligendas leges ac quaestiones, verum etiam ad evertendas perfringendasque valuisti. Superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, tamen, ut potui, tuli: nunc vero me totam esse in metu propter te unum: quidquid increpauerit, Catilinam timeri: nullum videri contra me consilium iniri posse, quod a tuo scelere abhorreat; non est ferendum. Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: si

est verus, ne opprimar; sin falsus, ut tandem aliquando timere desinam“. Haec si tecum, ut dixi, Patria loquatur, nonne impetrare debeat, etiamsi vim adhibere non possit?

19 VIII. Quid? quod tu te ipse in custodiam dedisti? quid? quod, vitandae suspicionis causa, apud M^o Lepidum te habitare velle dixisti? a quo non receptus, etiam ad me venire ausus es, atque, ut domi meae te aservarem, rogasti. cum a me quoque id responsum tulisses, me nullo modo posse iisdem parietibus tuto esse tecum, qui magno in periculo essem, quod iisdem moenibus contineremur; ad Q. Metellum praetorem venisti. a quo repudiatus, ad sodalem tuum, virum optimum, M. Marcellum demigrasti: quem tu videlicet et ad custodiendum te diligentissimum, et ad suspicandum sagacissimum, et ad vindicandum fortissimum fore putasti. Sed quam longe videtur a carcere
20 atque a vinculis abesse debere, qui se ipse iam dignum custodia iudicaverit? Quae cum ita sint, Catilina, dubitas, si hic emori aequo

animo non potes, abire in aliquas terras, et vitam istam, multis suppliciis iustis debitisque ereptam, fugae solitudinique mandare?

Refer, inquis, ad senatum: id enim postulas, et, si hic ordo placere sibi decreverit, te ire in exsilium, obtemperaturum te esse dicis. Non referam, id quod abhorret a meis moribus: et tamen faciam, ut intelligas, quid hi de te sentiant. . Egredere ex urbe, **Catilina: libera rempublicam metu: in exsilium, si hanc vocem exspectas, proficiscere! . .** Quid est, Catilina? ecquid attendis? ecquid animadvertis horum silentium? patiuntur, tacent. quid exspectas auctoritatem loquentium, quorum voluntatem tacitorum perspicis? At si hoc idem huic adolescenti optimo, ²¹ P. Sextio, si fortissimo viro, M. Marcello dixissem: iam mihi consuli, hoc ipso in templo, iure optimo senatus vim et manus intulisset. de te autem, Catilina, cum quiescunt, probant; cum patiuntur, decernunt; cum tacent, clamant. Neque hi solum, quorum tibi auctoritas est videlicet cara, vita vilissima: sed

etiam illi equites Romani, honestissimi atque optimi viri, ceterique fortissimi cives, qui circumstant senatum, quorum tu et frequentiam videre, et studia perspicere, et voces paullo ante exaudire potuisti. quorum ego vix abs te iam diu manus ac tela contineo, eosdem facile adducam, ut te haec, quae iam pridem vastare studes, relinquentem, usque ad portas prosequantur.

22 IX. Quamquam quid loquor? te ut ulla res frangat? tu ut unquam te corrigas? tu ut ullam fugam meditare? tu ut ullum exilium cogites? Utinam tibi istam mentem dii immortales duint! tametsi video, si mea voce perterritus ire in exilium animum induxeris, quanta tempestas invidiae nobis, si minus in praesens tempus, recenti memoria scelerum tuorum, at in posteritatem impendeat. Sed est mihi tanti: dummodo ista privata sit calamitas, et a reipublicae periculis seiungatur. Sed tu ut vitiiis tuis commoveare, ut legum poenas pertimescas, ut temporibus reipublicae concedas, non est postulandum.

neque enim is es, Catilina, ut te aut pudor
a turpitudine, aut metus a periculo, aut ratio
a furore revocarit. Quamobrem, ut saepe ²³
iam dixi, proficiscere: ac, si mihi, inimico,
ut praedicas, tuo conflare vis invidiam; recta
perge in exilium: vix feram sermones ho-
minum, si id feceris: vix molem istius invi-
diae, si in exilium ieris iussu consulis, susti-
nebo. Sin autem servire meae laudi et glo-
riae mavis; egredere cum importuna scele-
ratorum manu: confer te ad Mallium: con-
cita perditos cives: fecerne te a bonis: infer
patriae bellum: exulta impio latrocinio, ut
a me non eiectus ad alienos, sed invitatus
ad tuos esse videaris. Quamquam quid ego ²⁴
te invitem, a quo iam sciam esse praemissos,
qui tibi ad Forum Aurelium praestolaren-
tur armati? sciam pactam et constitutam
esse cum Mallio diem? a quo etiam aqui-
lam illam argenteam, quam tibi ac tuis
omnibus perniciosam esse confido et funestam
futuram, cui domi tuae sacrarium scelerum
tuorum constitutum fuit, sciam esse prae-
missam? Tu ut illa diutius carere possis, quam

venerari, ad caedem proficiscens, solebas?
 a cuius altaribus saepe istam impiam dexte-
 ram ad necem civium transtulisti?

25 X. Ibis tandem aliquando, quo te iam pri-
 dem tua ista cupiditas effrenata ac furiosa ra-
 piebat. neque enim tibi haec res affert dolo-
 rem, sed quamdam incredibilem voluptatem.
 ad hanc te amentiam natura peperit, volun-
 tas exercuit, fortuna servavit. numquam tu
 non modo otium, sed ne bellum quidem, nisi
 nefarium, concupisti. nactus es ex perditis
 atque ab omni non modo fortuna, verum etiam
 spe derelictis conflata improborum ma-
 26 num. Hic tu qua laetitia perfruere? quibus
 gaudiis exsultabis? quanta in voluptate bac-
 chabere, cum in tanto numero tuorum neque
 audies virum bonum quemquam, neque
 videbis? Ad huius vitae studium meditati
 illi sunt, qui feruntur, labores tui: iacere
 humi non modo ad obsidendum stuprum,
 verum etiam ad facinus obeundum: vigilare
 non solum insidiantem somno maritorum, ve-
 rum etiam bonis occisorum. Habes, ubi osten-

tes illam praeclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiae rerum omnium; quibus te brevi tempore confectum esse senties. Tantum profectum, cum te a consularu repuli, ut exsul potius tentare, quam consul vexare rempublicam posses: atque ut id, quod esset a te scelerate susceptum, latrocinium potius, quam bellum nominaretur.

XI. Nunc, ut a me, Patres Conscripti, quamdam prope iustam Patriae querimoniam detester ac deprecer: percipite, quaeso, diligenter, quae dicam, et ea penitus animis vestris mentibusque mandate. Etenim, si mecum Patria, quae mihi vita mea multo est carior; si cuncta Italia; si omnis Respublica loquatur: „M. Tulli, quid agis? tune eum, quem esse hostem comperisti, quem ducem belli futurum vides, quem exspectari imperatorem in castris hostium sentis, auctorem sceleris, principem coniurationis, evocato-rem fervorum et civium perditorum, exire patieris, ut abs te non emissus ex urbe, sed

immiffus in urbem esse videatur? nonne hunc
in vincula duci, non ad mortem rapi, non
28 summo supplicio mactari imperabis? Quid
30 tandem impedit te? mosne maiorum? at
perfaepe etiam privati in hac republica per-
niciosos cives morte multarunt: an leges,
quae de civium Romanorum supplicio roga-
tae sunt? at numquam in hac urbe ii, qui
a republica defecerunt, civium iura tenuerunt:
an invidiam posteritatis times? prae-
claram vero populo Romano refers gratiam,
qui te, hominem per te cognitum, nulla
commendatione maiorum, tam mature ad
summum imperium per omnes honorum gra-
dus extulit, si propter invidiam, aut ali-
cuius periculi metum, salutem civium tuo-
29 rum negligis. Sed, si quis est invidiae metus:
num est vehementius severitatis ac fortitudi-
nis invidia, quam inertiae ac nequitiae per-
timefcenda? An, cum bello vastabitur Italia,
vexabuntur urbes, tecta ardebunt, tum te
non existimas invidiae incendio conflagra-
turum? "nonne invidiam et civium perniciem
hab, ut ab te non emittat ex urbe, sed

XII. His ego sanctissimis Reipublicae vobis, et eorum hominum, qui idem sentiunt, mentibus, pauca respondebo. Ego si hoc optimum factu iudicarem, Patres Conscripti, Catilinam morte multari: unius usuram horae gladiatori isti ad vivendum non dedissem. Etenim, si summi viri et clarissimi cives Saturnini et Gracchorum et Flacci et superiorum complurium sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam honestarunt: certe mihi verendum non erat, ne quid, hoc paricida civium interfecto, invidiae mihi in posteritatem redundaret. Quod si ea mihi maxime impenderet: tamen hoc animo semper fui, ut invidiam, virtute partam, gloriam, non invidiam, putarem. Quamquam nonnulli sunt in hoc ordine, qui aut ea, quae imminet, non videant; aut ea, quae vident, dissimulent: qui spem Catilinae mollibus sententiis aluerunt, coniurationemque nascentem non credendo corroboraverunt. quorum auctoritatem secuti multi non solum improbi, verum etiam imperiti, si in hunc animadvertissem, crudeliter et regie factum esse dicerent.

Nunc intelligo, si iste, quo intendit, in Maliana castra pervenerit, neminem tam stultum fore, qui non videat, coniurationem esse factam; neminem tam improbum, qui non fateatur. Hoc autem uno interfecto intelligo hanc reipublicae pestem paullisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. Quod si se eiecerit, secumque suos eduxerit, et eodem ceteros undique collectos naufragos aggregaverit: exstinguetur atque delebitur non modo haec tam adulta reipublicae pestis, verum etiam stirps ac semen malorum omnium.

31 XIII. Etenim iam diu, Patres Conscripti, in his periculis coniurationis insidiisque versamur: sed, nescio quo pacto, omnium scelerum ac veteris furoris et audaciae maturitas in nostri consulatus tempus erupit. Quod si ex tanto latrocinio iste unus tollitur; videbimur fortasse ^d breve quoddam tempus cura et metu esse relevati: periculum autem residebit, et erit inclusum penitus in venis atque in visceribus reipublicae. Ut saepe homines aegri morbo gravi, cum aestu

febrique iactantur, si aquam gelidam biberint, primo relevari videntur; deinde multo gravius vehementiusque afflictantur: sic hic morbus, qui est in republica, relevatus istius poena, vehementius, vivis reliquis, ingravescet.

Quare, Patres Conscripti, secedant improbi, secernant se a bonis, unum in locum congregentur, muro denique, id quod saepe iam dixi, secernantur a nobis; desinant insidiari domi suae consuli, circumstare tribunal praetoris urbani, obsidere cum gladiis curiam, malleolos et faces ad inflammandam urbem comparare; sit denique inscriptum in fronte uniuscuiusque, quid de republica sentiat. Polliceor hoc vobis, Patres Conscripti, tantam in nobis consulibus fore diligentiam, tantam in vobis auctoritatem, tantam in equitibus Romanis virtutem, tantam in omnibus bonis consensionem, ut Catilinae profectioe omnia patefacta, illustrata, oppressa, vindicata esse videatis.

Hisce ominibus, Catilina, cum summa reipublicae salute, et cum tua peste ac pernicie,

cumque eorum exitio, qui se tecum omni scelere parricidioque iunxerunt, proficiscere ad impium bellum ac nefarium. Tum tu, Iupiter, qui iisdem, quibus haec urbs, auspiciis a Romulo es constitutus; quem Statorem huius urbis atque imperii vere nominamus, hunc et huius focios a tuis aris ceterisque templis, a tectis urbis ac moenibus, a vita fortunisque civium omnium arcebis: et omnes inimicos bonorum, hostes patriae, latrones Italiae, scelerum foedere inter se ac nefaria societate coniunctos, aeternis suppliciis vivos mortuosque mactabis.

ORATIO

IN

L. CATILINAM

SECUNDA.

I. *T*andem aliquando, Quirites, L. Catilinam, furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriae nefarie molientem, vobis atque huic urbi ferrum flammamque minitantem, ex urbe vel eiecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem verbis profecuti sumus. Abiit, excessit, evasit, erupit. nulla iam pernicies a monstro illo atque prodigio moenibus ipsis intra moenia comparabitur. Atque hunc quidem unum huius belli domestici ducem sine controversia vicimus; non enim iam inter latera nostra sica illa versabitur: non in campo, non in foro, non in curia, non denique intra domesticos parietes pertimescemus. loco ille

motus est, cum est ex urbe depulsus. palam iam cum hoste, nullo impediante, bellum iustum geremus. Sine dubio perdidimus hominem, magnificeque vicimus, cum illum ex occultis insidiis in apertum latrocinium ² coniecimus. Quod vero non cruentum mucronem, ut voluit, extulit, quod vivis nobis egressus est, quod ei ferrum de manibus extorsimus, quod incolumes cives, quod stantem urbem reliquit: quanto tandem illum moerore afflictum esse et profligatum putatis? Iacet ille nunc prostratus, Quirites, et se perculsum atque abiectum esse sentit; et retorquet oculos profecto saepe ad hanc urbem, quam ex suis faucibus ereptam esse luget: quae quidem laetari mihi videtur, quod tantam pestem evomuerit, forasque proiecerit.

³ II. At si quis est talis, quales esse omnes oportebat, qui in hoc ipso, in quo exsultat et triumphat oratio mea, me vehementer accuset, quod tam capitalem hostem non comprehenderim potius, quam emiserim: non est ista mea culpa, Quirites, sed temporum. In-

terentium esse L. Catilinam et gravissimo supplicio affectum iam pridem oportebat: idque a me et mos maiorum, et huius imperii severitas, et respublica postulabat. Sed quam multos fuisse putatis, qui, quae ego deferrem, non crederent? quam multos, qui propter stultitiam non putarent? quam multos, qui etiam defenderent? quam multos, qui propter improbitatem faverent? Ac si, sublato illo, depelli a vobis omne periculum iudicaretur: iam pridem ego L. Catilinam non modo invidiae meae, verum etiam vitae periculo sustulissem. Sed cum viderem, ne vobis quidem omnibus re etiam tum probata, si illum, ut erat meritis, morte multassem, fore, ut eius socios invidia oppressus persequi non possem: rem huc deduxi, ut tum palam pugnare possetis, cum hostem aperte videretis. Quem quidem ego hostem, Quirites, quam vehementer foris esse timendum putem, licet hinc intelligatis, quod illud etiam moleste fero, quod ex urbe parum comitatus exierit. Utinam ille omnes secum suas copias eduxisset! Tongilium mihi edu-

xit, quem amare in praetexta coeperat: Publicium et Munatium, quorum aes alienum contractum in popina nullum reipublicae motum afferre poterat: reliquit quos viros! quanto alieno aere, quam valentes, quam nobiles!

5 III. Itaque ego illum exercitum, et Gallicanis legionibus, et hoc delectu, quem in agro Piceno et Gallico Q. Metellus habuit, et his copiis, quae a nobis quotidie comparantur, magnopere contemno: collectum ex senibus desperatis, ex agresti luxuria, ex rusticis decoctoribus, ex iis, qui vadimonia deserere, quam illum exercitum, maluerunt; quibus ego non modo si aciem exercitus nostri, verum etiam si edictum praetoris ostendero, concident. Hos, quos video volitare in foro, quos stare ad curiam, quos etiam in senatum venire; qui nitent unguentis, qui fulgent purpura, malletm secum suos milites eduxisset: qui si hic permanent, mementote, non tam exercitum illum esse nobis, quam hos, qui exercitum deseruerunt, pertimescendos. Atque hoc etiam sunt timendi magis, quod, quid cogitent, me scire sentiunt,

neque tamen permoventur. Video, cui Apu-⁶
lia sit attributa, qui habeat Etruriam, qui
agrum Picenum, qui Gallicum, qui sibi has
urbanas infidias caedis atque incendiorum
depoposcerit. omnia superioris noctis confi-
lia ad me delata esse sentiunt: patefeci in se-
nato hesterno die: Catilina ipse pertimuit,
profugit: hi quid expectant? nae illi vehe-
menter errant, si illam meam pristinam leni-
tatem perpetuam sperant futuram.

IV. Quod expectavi, iam sum assecutus, ut
vos omnes factam esse aperte coniurationem
contra rempublicam videretis. nisi vero si
quis est, qui Catilinae similes cum Catilina
sentire non putet. Non est iam lenitati locus:
severitatem res ipsa flagitat. unum etiam
nunc concedam: exeant, proficiscantur, ne
patiantur desiderio sui Catilinam miserum ta-
bescere. demonstrabo iter: Aurelia via pro-
fectus est. Si accelerare volent, ad vespe-
ram consequentur. O fortunatam rempubli-⁷
cam, si quidem hanc sentinam huius urbis
eiecerit! Uno mehercule Catilina exhausto,
relevata mihi et recreata respublica videtur.

Quid enim mali aut sceleris fingi aut excogitari potest, quod non ille conceperit? quis tota Italia veneficus, quis gladiator, quis latro, quis sicarius, quis parricida, quis testamentorum subiecto, quis circumscriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quae mulier infamis, quis corruptor iuventutis, quis corruptus, quis perditus inveniri potest, qui se cum Catilina non familiarissime vixisse fateatur? quae caedes per hosce annos sine illo facta est? quod nefarium stuprum non per illum? Iam vero, quae tanta in ullo umquam homine iuventutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipse amabat turpissime, aliorum amoris flagitiosissime serviebat, aliis fructum libidinum, aliis mortem parentum, non modo impellendo, verum etiam adiuvando, pollicebatur. Nunc vero quam subito, non solum ex urbe, verum etiam ex agris, ingentem numerum perditorum hominum collegerat! Nemo non modo Romae, sed nec ullo in angulo totius Italiae, oppressus aere alieno fuit, quem non ad hoc incredibile sceleris foedus adsciverit.

V. Atque ut eius diversa studia in dis- 9
simili ratione perspicere possitis, nemo est
in ludo gladiatorio paullo ad facinus au-
dacior, qui se non intimum Catilinae esse
fateatur: nemo in scena levior et nequior,
qui se non eiusdem prope sodalem fuisse com-
memoret. Atque idem tamen, stuprorum et
scelerum exercitatione asuefactus, frigore,
et fame, et siti, ac vigiliis perferendis, for-
tis ab istis praedicabatur, cum industriae sub-
sidia, atque instrumenta virtutis, in libidine
audaciaque consumeret. Hunc vero si sui 10
fuerint comites secuti, si ex urbe exierint de-
speratorum hominum flagitiosi greges: o nos
beatos, o rempublicam fortunatam, o prae-
claram laudem consulatus mei! Non enim
iam sunt mediocres hominum libidines, non
humanae ac tolerandae audaciae: nihil co-
gitant nisi caedes, nisi incendia, nisi rapinas:
patrimonia sua profuderunt, fortunas suas
abligurierunt: res eos iam pridem, fides de-
ficere nuper coepit: eadem tamen illa, quae
erat in abundantia, libido permanet. Quod
si in vino et alea commissiones solum et
scorta quaererent, essent illi quidem despe-

randi, sed tamen essent ferendi. hoc vero quis ferre possit, inertes homines fortissimis viris insidiari, stultissimos prudentissimis, ebrios sobriis, dormientes vigilantibus? qui mihi accubantes in conviviis, complexi mulieres impudicas vino languidi, confecti cibo, fertis redimiti, unguentis obliti, debilitati stupris, eructant sermonibus suis caedem bonorum atque urbis incendia. Quibus ego confido impendere fatum aliquod; et poenas, iam diu improbitati, nequitiae, sceleri, libidini debitas, aut instare iam plane, aut certe iam appropinquare. Quos si meus consulatus, quoniam sanare non potest, fustulerit: non breve nescio quod tempus, sed multa saecula propagarit reipublicae. Nulla est enim natio, quam pertimescamus: nullus rex, qui bellum populo Romano facere possit: omnia sunt externa unius virtute terra marique pacata. domesticum bellum manet: intus insidiae sunt: intus inclusum periculum est: intus est hostis. cum luxuria nobis, cum amentia, cum scelere certandum est. Huic ego me bello, Quirites, profiteor ducem: fuscipio inimici-

tias hominum perditorum: quae sanari poterunt, quacumque ratione sanabo: quae resecanda erunt, non patiar ad perniciem civitatis manere. Proinde aut exeant aut quiescant: aut, si et in urbe et in eadem mente permanent, ea, quae merentur, expectent.

VI. At etiam sunt, Quirites, qui dicant, a ¹² me in exsilium eiectum esse Catilinam. Quod ego si verbo assequi possem, istos ipsos eiicerem, qui haec loquuntur. Homo videlicet timidus et permodestus vocem consulis ferre non potuit: simul atque ire in exsilium iussus est, paruit, Quirites: ivit. Hesterno die, cum domi meae paene interfectus essem, senatum in aedem Iovis Statoris convocavi: rem omnem ad patres conscriptos detuli. Quo cum Catilina venisset, quis eum senator appellavit? quis salutavit? quis denique ita adspexit, ut perditum civem, ac non potius, ut importunissimum hostem? Quin etiam principes eius ordinis partem illam subselliorum, ad quam ille accesserat, nudam atque inanem reliquerunt. Hic ego vehemens ille consul, qui verbo ci- ¹³ ves in exsilium eiicio, quaesivi a Catilina, an

nocturno conventu apud M. Laecam fuisset, nec ne. Cum ille, homo audacissimus, conscientia convictus, primo reticuiisset, patefeci cetera; quid ea nocte egisset, quid in proximam constituiisset, quemadmodum esset ei ratio totius belli descripta, edocui. Cum haesitaret, cum teneretur, quaesivi, quid dubitaret eo proficisci, quo iam pridem pararat: cum arma, cum secures, cum fasces, cum tubas, cum signa militaria, cum aquilam illam argenteam, cui ille etiam sacrarium scelerum domi suae fecerat, scirem esse praemissam. In exilium eiiciebam, quem iam ingressum esse in bellum videbam? Etenim, credo, Mallius iste centurio, qui in agro Faesulano castra posuit, bellum populo Romano suo nomine indixit; et illa castra nunc non Catilinam ducem exspectant; et ille, eiectus in exilium, se Massiliam, ut aiunt, non in haec castra conferet.

VII. O conditionem miseram non modo administrandae, verum etiam conservandae reipublicae! Nunc, si L. Catilina, consiliis, laboribus, periculis meis circumclusus ac debilitatus, subito pertimuerit,

sententiam mutaverit, deseruerit suos, consilium belli faciendi abiecerit, ex hoc cursu sceleris et belli iter ad fugam atque in exsilium converterit: non ille a me spoliatus armis audaciae, non obstupefactus ac perterritus mea diligentia, non de spe conatuque depulsus, sed indemnatus, innocens, in exsilium eiectus a consule vi et minis esse dicitur: et erunt, qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserum, me non diligentissimum consulem, sed crudelissimum tyrannum, existimari velint. Est mihi tanti, Quirites, huius invidiae falsae atque iniquae tempestatem subire, dummodo a vobis huius horribilis belli ac nefarii periculum depellatur. Dicatur sane eiectus esse a me, dummodo eat in exsilium; sed, mihi credite, non est iturus. Numquam ego a diis immortalibus optabo, Quirites, invidiae meae levandae causa, ut L. Catilinam ducere exercitum hostium atque in armis volitare audiatis: sed triduo tamen audietis: multoque magis illud timeo, ne mihi fit invidiosum aliquando, quod illum emiserim potius, quam quod eiecerim.

sed cum sint homines, qui illum; cum profectus fit, eiectum esse dicant, iidem, si interfectus esset, quid dicerent? Quamquam isti, qui Catilinam Massiliam ire dictitant, non tam hoc queruntur, quam verentur. Nemo est istorum tam misericors, qui illum non ad Mallium, quam ad Massilienses, ire malit. Ille autem, si mehercule hoc, quod agit, numquam ante cogitasset, tamen latrocinantem se interfici mallet, quam exulem vivere. nunc vero, cum ei nihil adhuc praeter ipsius voluntatem cogitationemque acciderit, nisi quod vivis nobis Roma profectus est: optemus potius, ut eat in exilium, quam queramur.

17 VIII. Sed cur tam diu de uno hoste loquimur, et de eo hoste, qui iam fatetur, se esse hostem, et quem, quia, quod semper volui, murus interest, non timeo; de his, qui dissimulant, qui Romae remanent, qui nobiscum sunt, nihil dicimus? quos quidem ego, si ullo modo fieri possit, non tam ulcisci studeo, quam sanare, et ipsos placare reipublicae: neque, id quare fieri non possit, si me au-

dire volent, intelligo. Exponam enim vobis, Quirites, ex quibus generibus hominum istae copiae comparentur: deinde singulis medicinam consilii atque orationis meae, si quam potero, afferam. Unum genus est eorum, 18 qui, magno in aere alieno, maiores etiam possessiones habent, quarum amore abducti dissolvi nullo modo possunt. Horum hominum species est honestissima: (sunt enim locupletes:) voluntas vero et causa impudentissima. Tu agris, tu aedificiis, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus et copiosus sis: et dubites de possessione detrahenda, acquirere ad fidem? Quid enim exspectas? bellum? — quid? ergo in vastatione omnium tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? — an tabulas novas? errant, qui istas a Catilina exspectant. meo beneficio tabulae novae proferentur, verum auctionariae. neque enim isti, qui possessiones habent, alia ratione ulla salvi esse possunt. Quod si maturius facere voluissent, neque (id quod stultissimum est) certare cum usuris fructibus praediorum: et locupletioribus his et melioribus civibus utere-

mur. Sed hosce homines minime puto per-
timefcendos, quod aut deduci de fententia
poffunt, aut, fi permanebunt, magis mihi
videntur vota facturi contra rempublicam,
quam arma latu-ri.

19 IX. Alterum genus eft eorum, qui quam-
quam premuntur aere alieno, dominatio-
nem tamen exspectant, rerum potiri vo-
lunt; honores, quos quieta republica de-
fperant, perturbata confequi fe poffe arbi-
trantur. Quibus hoc praecipendum videtur,
(unum fcilicet et idem, quod ceteris omnibus,) ut desperent, fe id, quod conantur, confe-
qui poffe: primum omnium, me ipfum vigi-
lare, adefse, providere reipublicae. deinde
magnos animos efse in bonis viris, magnam
concordiam, maximam multitudinem, ma-
gnas praeterea copias militum; deos deni-
que immortales huic invicto populo, clariffi-
mo imperio, pulcherrimae urbi, contra tan-
tam vim fccleris, praefentes auxilium efse la-
turos. Quodfi iam fint id, quod cum sum-
mo furore cupiunt, adepti: num illi in cinere
urbis et fanguine civium, quae mente con-
fcclerata ac nefaria concupierunt, confules

se aut dictatores, aut etiam reges sperant futuros? non vident, id se cupere, quod si adepti fuerint, fugitivo alicui, aut gladiatori concedi fit necesse? Tertium genus est aetate iam ¹² affectum, sed tamen exercitatione robustum: quo ex genere iste est Mallius, cui nunc Catilina succedit. Hi sunt homines ex iis coloniis, quas Sulla constituit: quas ego universas civium esse optimorum, et fortissimorum virorum sentio; sed tamen hi sunt coloni, qui se in insperatis repentinisque pecuniis sumtuosius insolentiusque iactarunt. hi dum aedificant, tamquam beati; dum praediis, lecticis, familiis magnis, conviviiis apparatus delectantur, in tantum aes alienum inciderunt, ut, si salvi esse velint, Sulla sit iis ab inferis excitandus. qui etiam nonnullos agrestes, homines tenues atque egentes, in eandem illam spem rapinarum veterum impulerunt. Quos ego utrosque, Quirites, in eodem genere praedatorum direptorumque pono. Sed eos hoc moneo: desinant furere, ac proscriptiones et dictaturas cogitare. Tantis enim illorum temporum dolor iniustus est

civitati, ut iam ista non modo homines, sed ne pecudes quidem mihi passurae esse videantur.

21 X. Quartum genus est sane varium et instum, et turbulentum: qui iam pridem premuntur; qui numquam emergent: qui partim inertia, partim male gerendo negotio, partim etiam sumtibus, in vetere aere alieno vacillant; qui vadimoniis, iudiciis, proscriptionibus bonorum defatigati, permulti et ex urbe et ex agris se in illa castra conferre dicuntur. Hosce ego non tam milites acres, quam infitiores lentos esse arbitror: qui homines primum, si stare non possunt, corruant; sed ita, ut non modo civitas, sed ne vicini quidem proximi sentiant. Nam illud non intelligo, quamobrem, si vivere honeste non possunt, perire turpiter velint; aut cur minore dolore perituros se cum multis, quam si soli pereant, arbitrentur.

22 Quintum genus est parricidarum, sicariorum, denique omnium facinorosorum: quos ego a Catilina non revoco. nam neque divelli ab eo possunt: et pereant sane in latrocinio, quoniam sunt ita multi, ut eos capere carcer non possit. Postremum autem genus est,

non solum numero, verum etiam genere ipso atque vita: quod proprium est Catilinae, de eius delectu, immo vero de complexu eius ac sinu: quos pexo capillo, nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos videtis: manicatis et talaribus tunicis; velis amictos, non togis: quorum omnis industria vitae et vigilandi labor in antelucanis coenis exprimitur. In his gregibus omnes aleatores, omnes ²³ adulteri, omnes impuri impudicique versantur, hi pueri tam lepidi ac delicati non solum amare et amari, neque cantare et saltare, sed etiam ficas vibrare et spargere venena didicerunt: qui nisi exeunt, nisi pereunt, etiamsi Catilina perierit, scitote hoc in republica seminarium Catilinarum futurum. Verumtamen quid sibi isti miseri volunt? num suas secum mulierculas sunt in castra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his praesertim iam noctibus? Quo autem pacto illi Apenninum, atque illas pruinas ac nives perferent? nisi idcirco se facilius hiemem toleraturos putant, quod nudi in conviviis saltare didicerunt.

24 XI. Obellum magnopere pertimescendum, cum hanc sit habiturus Catilina scortorum cohortem praetoriam. Instruite nunc, Quirites, contra has tam praeclaras Catilinae copias vestra praesidia vestrosque exercitus: et primum gladiatori illi confecto et faucio consules imperatoresque vestros opponite: deinde, contra illam naufragorum eiectam ac debilitatam manum florem totius Italiae ac robur educite. Iam vero urbes coloniarum ac municipiorum respondebunt Catilinae tumulis silvestribus. Neque vero ceteras copias, ornamenta, praesidia vestra, cum illius latronis inopia atque egestate conferre debeo.

25 Sed si, omissis his rebus omnibus, quibus nos suppeditamus, eget ille: senatu, equitibus Romanis, populo, urbe, aerario, vectigalibus, cuncta Italia, provinciis omnibus, exteris nationibus — si, his rebus omissis, ipsas causas, quae inter se confligunt, contendere velimus: ex eo ipso, quam valde illi iaceant, intelligere possumus. Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc stuprum; hinc fides, il-

hinc fraudatio; hinc pietas, illinc scelus; hinc constantia, illinc furor; hinc honestas, illinc turpitude; hinc continentia, illinc libido; denique aequitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes, certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignavia, cum temeritate, cum vitiis omnibus: postremo copia cum egestate, bona ratio cum perdita, mens sana cum amentia, bona denique spes cum omnium rerum desperatione confligit. In huiusmodi certamine ac proelio, nonne, etiamsi hominum studia deficient, dii ipsi immortales cogent ab his praeclarissimis virtutibus tot et tanta vitia superari?

XII. Quae cum ita sint, Quirites, vos, quem- 26
admodum iam antea, vestra tecta custodiis vigiliisque defendite: mihi, ut urbi sine vestro motu, ac sine ullo tumultu, satis effet praesidii, consultum ac provisum est. Coloni omnes, municipesque vestri, certiores a me facti de hac nocturna excursionem Catilinae, facile urbes suas finesque defendent: gladiatores, quam sibi ille maximam manum et certissimam fore putavit, quamquam meliore animo sunt, quam

pars patriciorum, potestate tamen nostra continebuntur. Q. Metellus, quem ego, prospiciens hoc, in agrum Gallicanum Picenumque praemisi, aut opprimet hominem, aut omnes eius motus conatusque prohibebit. reliquis autem de rebus constituendis, maturandis, agendis, iam ad senatum referemus; quem vocari videtis.

27 Nunc illos, qui in urbe remanserunt, atque adeo qui contra urbis salutem, omniumque vestrum, in urbe a Catilina relictis sunt, quamquam sunt hostes, tamen, quia nati sunt cives, monitos etiam atque etiam volo. Mea lenitas adhuc si cui solutior visa est, hoc exspectavit, ut id, quod latebat, erumperet. 30 quod reliquum est, iam non possum oblivisci, meam hanc esse patriam, me horum esse consulem: mihi aut cum his vivendum, aut pro his esse moriendum. Nullus est portae custos, nullus infidiator viae: si qui exire volunt, consulere sibi possunt: qui vero in urbe se commoverit, cuius ego non modo factum, sed inceptum ullum conatumve contra patriam deprehendero: sentiet, in hac urbe esse con-

fules vigilantes, esse egregios magistratus, esse fortem senatum, esse arma, esse carcerem: quem vindicem nefariorum ac manifestorum scelerum maiores nostri esse voluerunt.

XIII. Atque haec omnia sic agentur, Quirites, ut res maximae minimo motu, pericula summa nullo tumultu, bellum intestinum ac domesticum, post hominum memoriam crudelissimum ac maximum, me uno togato duce et imperatore sedetur. quod ego sic administrabo, Quirites, ut, si ullo modo fieri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac urbe poenam sui sceleris sufferat. Sed si vis manifestae audaciae, si impendens patriae periculum me necessario de hac animi lenitate deduxerint: illud profecto perficiam, quod in tanto et tam insidioso bello vix optandum videtur, ut neque bonus quisquam intereat, paucorumque poena vos omnes salvi esse possitis.

Quae quidem ego neque mea prudentia, neque humanis consiliis fretus polliceor vobis, Quirites; sed multis et non dubiis deorum immortalium significationibus, quibus ego ducibus in hanc spem sententiamque

sum ingressus: qui iam non procul, ut quondam solebant, ab externo hoste atque longinquo, sed hic praesentes suo numine atque auxilio sua templa atque urbis tecta defendunt: quos vos, Quirites, precari, venerari atque implorare debetis, ut, quam urbem pulcherrimam, florentissimam, potentissimamque esse voluerunt, hanc, omnibus hostium copiis terra marique superatis, a perditissimorum civium nefario scelere defendant.

ORATIO

IN

L. CATILINAM

TERTIA.

I. *R*empublicam, Quirites, vitamque omnium vestrûm, bona, fortunas, coniuges liberosque vestros, atque hoc domicilium clarissimi imperii, fortunatissimam pulcher-
rimamque urbem, hodierno die, deorum immortalium summo erga vos amore, laboribus, consiliis, periculis meis, ex flamma atque ferro, ac paene ex faucibus fati ereptam, et vobis conservatam ac restitutam videtis. Et, si non minus nobis iucundi at-
que illustres sunt ii dies, quibus conservamur, quam illi, quibus nascimur; quod salutis certa laetitia est, nascendi incerta conditio, et quod sine sensu nascimur, cum voluptate

fervamur: profecto, quoniam illum, qui hanc urbem condidit, ad deos immortales benivolentia famaue sustulimus, esse apud vos posterosque vestros in honore debebit is, qui eandem hanc urbem conditam amplificatamque servavit. Nam toti urbi, templis, delubris, tectis omnibus ac moenibus subiectos prope iam ignes circumdatosque retinxi-
mus; iidemque gladios in rempublicam dstrictos retudimus, mucronesque eorum
3 a iugulis vestris deiecimus. Quae quoniam in senatu illustrata, patefacta, comperta sunt per me; vobis iam exponam breviter, Quirites: ut et quanta et quam manifesta, et qua ratione investigata et comprehensa sint, vos, qui ignoratis, ex actis scire possitis.

II. Principio, ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cum sceleris sui socios huiusce nefarii belli acerrimos duces Romae reliquisset: semper vigilavi et providi, Quirites, quemadmodum in tantis et tam absconditis insidiis salvi esse possemus. Nam tum, cum ex urbe Catilinam eiiciebam, (non enim iam vereor huius verbi invidiam, cum illa

magis sit timenda, quod vivus exierit,) sed tum, cum illum exterminari volebam; aut reliquam coniuratorum manum simul exituram, aut eos, qui restitissent, infirmos sine illo ac debiles fore putabam. At ego ut vidi, quos maximo furore et scelere esse inflammatos sciebam, eos nobiscum esse, et Romae remansisse: in eo omnes dies noctesque consumsi, ut, quid agerent, quid molirentur, sentirem ac viderem: ut, quoniam auribus vestris, propter incredibilem magnitudinem sceleris, minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem, ut tum demum animis salutis vestrae provideretis, cum oculis malefium ipsum videretis. Itaque, ut comperi, legatos Allobrogum, belli Transalpini et tumultus Gallici excitandi causa, a P. Lentulo esse sollicitatos, eosque in Galliam ad suos cives, eodemque itinere, cum litteris mandatisque ad Catilinam esse missos, comitemque iis adiunctum Vulturcium, atque huic datas esse ad Catilinam litteras: facultatem mihi oblatam putavi, ut, quod erat difficillimum, quodque ego sem-

per optabam a diis immortalibus, tota res non solum a me, sed etiam a senatu et a
5 vobis manifesto deprehenderetur. Itaque hesterno die L. Flaccum et C. Pomtinum, praetores, fortissimos atque amantissimos reipublicae viros, ad me vocavi; rem omnem exposui; quid fieri placeret, ostendi. Illi autem, qui omnia de republica praeclara atque egregia sentirent, sine recusatione ac sine ulla mora negotium susceperunt, et, cum advesperasceret, occulte ad pontem Mulvium pervenerunt, atque ibi in proximis villis ita bipartito fuerunt, ut Tiberis inter eos et pons interesset. Eodem autem et ipsi sine cuiusquam suspicione multos fortes viros eduxerunt, et ego ex praefectura Reatina complures delectos adolescentes, quorum opera in republica assidue utor, praesidio cum gladiis miseram. Interim tertia fere vigilia exacta, cum iam pontem Mulvium magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent, unaque Vulturcius, fit in eos impetus: educuntur et ab illis gladii et a nostris. res erat praetoribus nota solis: ignorabatur a ceteris.

III. Tum, interventu Pomtini atque Flacci pugna, quae erat commissa sedatur; litterae, quaecumque erant in eo comitatu, integris signis praetoribus traduntur: ipsi comprehensi, ad me, cum iam dilucesceret, deducuntur. Atque horum omnium scelerum improbissimum machinatorem, Cimbrum Gabinium, statim ad me, nihil dum suspicantem, vocavi. Deinde item arcessitur L. Statilius, et post eum C. Cethegus. tardissime autem Lentulus venit: credo, quod litteris dandis, praeter consuetudinem, proxima nocte vigilarat. Cum vero summis ac clarissimis huius 7 civitatis viris, qui, audita re, frequentes mane ad me convenerant, litteras a me prius aperiri, quam ad senatum deferri, placeret; ne, si nihil esset inventum, temere a me tantus tumultus iniectus civitati videretur: negavi me esse facturum, ut de periculo publico non ad consilium publicum rem integram deferrem. Etenim, Quirites, si ea, quae erant ad me delata, reperta non essent: tamen ego non arbitrabar, in tantis reipublicae periculis mihi esse nimiam diligentiam perti-

mescendam. Senatum frequentem celeriter,
s ut vidistis, coëgi. Atque interea statim, ad-
monitu Allobrogum, C. Sulpicium, praeto-
rem, fortem virum, misi, qui ex aedibus Ce-
thegi, si quid telorum esset, efferret. ex qui-
bus ille maximum ficarum numerum et gla-
diorum extulit.

IV. Introduxi Vulturcium sine Gallis.
fidem ei publicam, iussu senatus, dedi:
hortatus sum, ut ea, quae sciret, sine ti-
more indicaret. Tum ille, cum vix se ex
magno timore recreasset: a P. Lentulo se
habere ad Catilinam mandata et litteras, ut
servorum praesidio uteretur, et ad urbem
quam primum cum exercitu accederet: id
autem eo consilio, ut, cum urbem omnibus
ex partibus, quemadmodum descriptum dis-
tributumque erat, incendissent, caedemque
infinite civium fecissent, praesto esset ille,
qui et fugientes exciperet, et se cum his ur-
banis ducibus coniungeret. Introducti au-
tem Galli, iusiurandum sibi et litteras a P.
Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem
datas esse dixerunt: atque ita sibi ab his et

a L. Cassio esse praescriptum, ut equitatum in Italiam quam primum mitterent: pedestres sibi copias non defuturas; Lentulum autem sibi confirmasse ex fati Sibyllinis haruspicumque responsis, se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum huius urbis atque imperium pervenire esset necesse: Cinnam ante se et Sullam fuisse; eundemque dixisse, fatalem hunc esse annum ad interitum huius urbis atque imperii, qui esset decimus annus post virginum absolutionem, post Capitolii autem incensionem vicesimus. Hanc autem Cethego cum ceteris controversiam fuisse dixerunt, quod Lentulo & aliis caedem Saturnalibus fieri atque urbem incendi placeret; Cethego nimium id longum videri.

V. Ac ne longum sit, Quirites, tabellas proferri iussimus, quae a quoque dicebantur datae. Primum ostendimus Cethego signum: cognovit. nos linum incidimus: legimus. Erat scriptum ipsius manu Allobrogum senatui et populo, sese, quae eorum legatis confirmasset, esse facturum: orare, ut

item illi facerent, quae sibi legati eorum recepissent. Tum Cethegus qui paullo ante aliquid tamen de gladiis ac ficis, quae apud ipsum erant deprehensae, respondisset, dixissetque, se semper bonorum ferramentorum studiosum fuisse, recitatis litteris debilitatus atque abiectus, conscientia convictus, repente conticuit. Introductus est Statilius: cognovit et signum et manum suam. Recitatae sunt tabellae in eandem fere sententiam: confessus est. Tum ostendi tabellas Lentulo: et quaevisi, cognosceretne signum. Annuit. Est vero, inquam, signum notum: imago avitui, clarissimi viri, qui amavit unice patriam et cives suos: quae quidem te a tanto scelere etiam muta revocare debuit. Leguntur eadem ratione ad senatum Allobrogum populumque litterae. si quid de his rebus dicere vellet, feci potestatem. Atque ille primo quidem negavit: post autem aliquanto, toto iam indicio exposito atque edito, surrexit: quaesivit a Gallis, quid sibi esset cum iis; quamobrem domum suam venissent: itemque a Vulturcio. Qui cum illi breviter con-

stanterque respondissent, per quem ad eum, quotiesque venissent, quaesissentque ab eo, nihilne secum esset de fatis Sibyllinis locutus: tum ille subito, scelere demens, quanta conscientiae vis esset, ostendit. Nam, cum id posset infitiri, repente praeter opinionem omnium confessus est. ita eum non modo ingenium illud, et dicendi exercitatio, qua semper valuit, sed etiam, propter vim sceleris manifesti atque deprehensi, impudentia, qua superabat omnes, improbitasque defecit. Vulturcius vero subito proferri litteras atque ¹²aperiri iussit, quas sibi a Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat. Atque ibi vehementissime perturbatus Lentulus: tamen et signum suum et manum cognovit. Erant autem scriptae sine nomine, sed ita: Qui sim, ex eo, quem ad te misi, cognosces. cura, ut vir sis; et, quem in locum sis progressus, cogita; et vide, quid iam tibi sit necesse. cura, ut omnium tibi auxilia adiungas, etiam infimorum. Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter respondere coepisset,

ad extremum nihil ex iis, quae Galli infimulabant, negavit. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa certissima sunt visa argumenta atque indicia sceleris, tabellae, signa, manus, denique uniuscuiusque confessio; tum multo illa certiora, color, oculi, vultus, taciturnitas. sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim nonnumquam inter se adspiciebant, ut non iam ab aliis indicari, sed indicare se ipsi viderentur.

VI. Indiciis expositis atque editis, Quirites, senatum consului, de summa republica quid fieri placeret. Dictae sunt a principibus acerrimae ac fortissimae sententiae, quas senatus sine ulla varietate est consecutus. Et quoniam nondum est perscriptum senatusconsultum, ex memoria vobis, Quirites, quid senatus censuerit, exponam. Primum mihi gratiae verbis amplissimis aguntur, quod virtute, consilio, providentia mea, respublica periculis sit maximis liberata: deinde L. Flaccus et C. Pomtinus, praetores, quod eorum opera forti fidelique usus essem, merito ac iure laudantur: atque etiam viro for-

ti, collegae meo, laus impertitur, quod eos, qui huius coniurationis participes fuissent, a suis et reipublicae consiliis removisset. Atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se praetura abdicasset, tum in custodiam traderetur: itemque uti C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinus, qui omnes praesentes erant, in custodiam traderentur: atque idem hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi procuracionem incendendae urbis deposcerat: in M. Caeparium, cui ad sollicitandos pastores Apuliam esse attributam, erat indicatum: in P. Furium, qui est ex his colonis, quos Faefulas L. Sulla deduxit: in Q. Manlium Chilonem, qui una cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum sollicitatione versatus: in P. Umbrenum, libertinum hominem, a quo primum Gallos ad Gabinium perductos esse constabat. Atque ea lenitate senatus est usus, ¹⁵ Quirites, ut ex tanta coniuratione, tantaque vi ac multitudine domesticorum hostium, novem hominum perditissimorum poena, reipublica conservata, reliquorum mentes sanari posse arbitraretur. Atque etiam suppli-

catio diis immortalibus pro singulari eorum merito, meo nomine, decreta est, Quirites; quod, mihi primum, post hanc urbem conditam, togato contigit; et his decreta verbis est: Quod urbem incendiis, caede cives, Italiam bello liberassem. Quae supplicatio si cum ceteris conferatur, Quirites: hoc interfit, quod ceterae bene gesta, haec una, conservata republica, constituta est. Atque illud, quod faciendum primum fuit, factum atque transactum est. Nam P. Lentulus, quamquam patefactus indicibus et confessionibus suis, iudicio senatus, non modo praetoris ius, verum etiam civis amiserat, tamen magistratu se abdicavit: ut, quae religio C. Mario, clarissimo viro, non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, praetorem occideret, ea nos religione in privato P. Lentulo puniendo liberaremur.

16 VII. Nunc quoniam, Quirites, sceleratissimi periculosissimique belli nefarios duces captos iam et comprehensos tenetis, existimare debetis, omnes Catilinae copias, o-

mnēs spes atque opes, his depulsis urbis periculis, concidisse. Quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc providebam animo, Quirites, remoto Catilina, nec mihi esse P. Lentuli somnum, nec L. Cassii adipem, nec Cethegi furiosam temeritatem pertimescendam. Ille erat unus timendus ex his omnibus; sed tam diu, dum moenibus urbis continebatur, omnia norat, omnium aditus tenebat: appellare, tentare, sollicitare poterat, audebat: erat ei consilium ad facinus aptum; consilio autem neque lingua, neque manus deerat. Iam ad certas res conficiendas certos homines delectos ac descriptos habebat. neque vero, cum aliquid mandaverat, confectum putabat. nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret, vigilaret, laboraret: frigus, sitim, famem ferre poterat. Hunc ¹⁷ ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in scelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem, nisi ex domesticis insidiis in castrense latrocinium compulissem, (dicam id, quod sentio, Quirites,) non facile hanc tantam molem

mali a cervicibus vestris depuliffem. Non ille nobis Saturnalia constituiffet; neque tanto ante exitii et fati diem reipublicae denuntiasset; neque commiffet, ut signum, ut litterae suae, testes denique manifesti sceleris deprehenderentur. quae nunc, illo absente, sic gesta sunt, ut nullum in privata domo furtum umquam fit tam palam inventum, quam haec tanta in republica coniuratio manifesto inventa atque deprehensa est. Quod si Catilina in urbe ad hanc diem remansiffet: quamquam, quoad fuit, omnibus eius consiliis occurri atque obfisti, tamen, ut leviffime dicam, dimicandum nobis cum illo fuiffet; neque nos umquam, dum ille in urbe hostis fuiffet, tantis periculis rempublicam tanta pace, tanto otio, tanto silentio, liberaffemus.

18 VIII. Quamquam haec omnia, Quirites, ita sunt a me administrata, ut deorum immortalium nutu atque consilio et gesta et provisa esse videantur. idque cum coniectura consequi possumus, quod vix videtur humani consilii tantarum rerum gubernatio esse potuisse; tum vero ita praesentes his temporibus

opem et auxilium nobis tulerunt, ut eos
paene oculis videre possemus. Nam, ut illa
omittam, visas nocturno tempore ab occi-
dente faces ardoremque caeli, ut fulminum
iactus, ut terrae motus, ut cetera, quae tam
multa, nobis consulibus, facta sunt, ut haec,
quae nunc fiunt, canere dii immortales vide-
rentur: hoc certe, Quirites, quod sum dictu-
rus, neque praetermittendum, neque relin-
quendum est. Nam profecto memoria tene-
tis, Cotta & Torquato consulibus, complures
in Capitolio res de caelo esse percussas, cum
et simulacra deorum immortalium depulsa
sunt, et statuae veterum hominum deiectae,
et legum aera liquefacta. tactus est etiam
ille, qui hanc urbem condidit, Romulus;
quem inauratum in Capitolio parvum atque
lactentem, uberibus lupinis inhiantem fuisse
meministis. Quo quidem tempore, cum
haruspices ex tota Etruria convenissent, cae-
des atque incendia, et legum interitum, et
bellum civile ac domesticum, et totius urbis
atque imperii occasum appropinquare dixe-
runt, nisi dii immortales omni ratione pla-

cati, suo numine prope fata ipsa flexissent.
20 Itaque illorum responsis tunc et ludi decem
per dies facti sunt, neque res ulla, quae ad
placandum deos pertineret, praetermissa est;
iidemque iusserunt, simulacrum Iovis facere
maius, et in excelso collocare, et contra,
atque ante fuerat, ad orientem convertere:
ac se sperare dixerunt, si illud signum, quod
videtis, solis ortum, et forum, curiamque
30 conspiceret, fore, ut ea consilia, quae clam
essent inita contra salutem urbis atque im-
perii, illustrarentur, ut a senatu populoque
Romano perspicere possent. Atque illud ita
collocandum consules illi locaverunt: sed
tanta fuit operis tarditas, ut neque a supe-
rioribus consulibus, neque a nobis ante ho-
diernum diem collocaretur.

21 IX. Hic quis potest esse, Quirites, tam
aversus a vero, tam praeceps, tam mente
captus, qui neget, haec omnia, quae vi-
demus, praecipueque hanc urbem, deorum
immortalium nutu atque potestate admi-
nistrari? Etenim cum esset ita responsum,
caedes, incendia, interitumque reipubli-

caae comparari, et ea per cives: quae tum propter magnitudinem scelerum nonnullis incredibilia videbantur, ea non modo cogitata a nefariis civibus, verum etiam suscepta esse sensitis. Illud vero nonne ita praesens est, ut nutu Iovis Optimi Maximi factum esse videatur, ut, cum hodierno die mane per forum meo iussu et coniurati et eorum indices in aedem Concordiae ducerentur, eo ipso tempore signum statueretur? quo collocato et ad vos senatumque converso, omnia et senatus et vos, quae erant contra salutem omnium cogitata, illustrata et patefacta vidistis. Quo etiam maiore sunt isti odio supplicioque digni, qui non solum vestris domiciliis atque tectis, sed etiam deorum templis atque delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati: quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam, et non sim ferendus. Ille, ille Iupiter restitit: ille Capitolium, ille haec templa, ille hanc urbem, ille vos omnes salvos esse voluit. Diis ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, voluntatemque suscepi, atque ad haec tanta

indicia perveni. Iam vero illa Allobrogum sollicitatio, sic a Lentulo ceterisque domesticis hostibus, tanta res, tam dementer credita et ignotis et barbaris, commissaeque litterae — numquam essent profecto, nisi a diis immortalibus huic tantae audaciae consilium esset ereptum. Quid vero? ut homines Galli ex civitate male pacata, quae gens una restat, quae populo Romano bellum facere et posse et non nolle videatur, spem imperii et rerum amplissimarum ultro sibi a patriciis hominibus oblatam negligenter, *vestramque* salutem suis opibus anteponerent: id non divinitus factum esse putatis? praesertim qui nos non pugnando, sed tacendo superarent?

23 X. Quamobrem, Quirites, quoniam ad omnia pulvinaria supplicatio decreta est, celebratote illos dies cum coniugibus ac liberis vestris. Nam multi saepe honores diis immortalibus iusti habiti sunt ac debiti, sed profecto iustiores numquam. Erepti enim estis ex crudelissimo ac miserrimo interitu, et erepti sine caede, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione: togati, me uno to-

gato duce et imperatore, vicistis. Etenim ²⁴
recordamini, Quirites, omnes civiles dissen-
siones; neque solum eas, quas audistis, sed et
has, quas vosmet ipsi meministis et vidistis.
L. Sulla P. Sulpicium oppressit; eiecit ex
urbe C. Marium, custodem huius urbis; mul-
tosque fortes viros partim eiecit ex civitate,
partim interemit. Cn. Octavius, consul, ar-
mis ex urbe collegam suum expulit. omnis
hic locus acervis corporum et civium sangui-
ne redundavit. Superavit postea Cinna cum
Mario. tum vero, clarissimis viris interfectis,
lumina civitatis extincta sunt. Ultus est
huius victoriae crudelitatem postea Sulla. ne
dici quidem opus est, quanta de minutio-
ne civium, et quanta calamitate reipublicae.
Disensit M. Lepidus a clarissimo et fortissi-
mo viro, Q. Catulo. attulit non tam ipsius
interitus reipublicae luctum, quam cetero-
rum. Atque illae disensiones erant huius- ²⁵
modi, Quirites, quae non ad delendam, sed
ad commutandam rempublicam pertinerent.
non illi nullam esse rempublicam, sed in ea,
quae esset, se esse principes, neque hanc ur-

bem conflagrare, sed se in hac urbe florere voluerunt. Atque illae tamen omnes disensiones, quarum nulla exitium reipublicae quaesivit, eiusmodi fuerunt, ut non reconciliatione concordiae, sed interneccione civium diiudicatae sint. In hoc autem uno post hominum memoriam maximo crudelissimoque bello, quale bellum nulla umquam barbaria cum sua gente gessit, quo in bello lex haec fuit a Lentulo, Catilina, Cassio, Cethego constituta, ut omnes, qui salva urbe salvi esse possent, in hostium numero ducerentur, ita me gessi, Quirites, ut omnes salvi conservaremini: et, cum hostes vestri tantum civium superfuturum putassent, quantum infinitae caedi restitisset, tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuisset, et urbem et cives integros incolumesque servavi.

26 XI. Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego a vobis praemium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monumentum laudis postulo, praeterquam huius diei memoriam sempiternam. in animis ego vestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta ho-

noris, monumenta gloriae, laudis insignia, condi et collocari volo. nihil me mutum potest delectare, nihil tacitum, nihil denique huiusmodi, quod etiam minus digni assequi possint. Memoria vestra, Quirites, nostrae res alentur, sermonibus crescent, litterarum monumentis inveterascent et corroborabuntur: eandemque diem intelligo et ad salutem urbis, quam spero aeternam fore, et ad memoriam consulatus mei propagandam; unoque tempore in hac republica duos cives exstitisse, quorum alter fines vestri imperii non terrae, sed caeli regionibus terminaret; alter eiusdem imperii domicilium sedemque fervaret.

XII. Sed quoniam earum rerum, quas ²⁷ ego gessi, non est eadem fortuna atque conditio, quae illorum, qui externa bella gesserunt: quod mihi cum his vivendum est, quos vici ac subegi; illi hostes aut interfectos aut oppressos reliquerunt: vestrum est, Quirites, si ceteris sua facta profunt, mihi mea ne quando obsint, providere. mentes enim hominum audacissimorum sceleratae ac nefariae ne vobis nocere possent, ego providi: ne

mihî noceant, vestrum est providere. Quamquam, Quirites, mihî quidem ipsi nihil iam ab istis noceri potest. magnum enim est in bonis praesidium, quod mihî in perpetuum comparatum est: magna est in republica dignitas, quae me semper tacita defendet: magna vis est conscientiae, quam qui negligent, cum me violare volent, se ipsi indicabunt.

28 Est etiam in nobis is animus, Quirites, ut non modo nullius audaciae cedamus, sed etiam omnes improbos ultro semper lacessamus. Quodsi omnis impetus domesticorum hostium, depulsus a vobis, se in me unum converterit: vobis erit providendum, Quirites, qua conditione posthac eos esse velitis, qui se pro salute vestra obtulerint invidiae periculisque omnibus. Mihî quidem ipsi quid est, quod iam ad vitae fructum possit acquiri, praesertim cum neque in honore vestro, neque in gloria virtutis, quidquam videam altius, quo quidem mihî libeat ascendere?

29 Illud perficiam profecto, Quirites, ut ea, quae gessi in consulatu, privatus tuear atque ornem: ut, si qua est invidia in conservan-

da republica suscepta, laedat invidos, mihi valeat ad gloriam. denique ita me in republica tractabo, ut meminerim semper, quae gesserim, curemque, ut ea virtute, non casu, gesta esse videantur. Vos, Quirites, quoniam iam nox est, veneramini illum Iovem, custodem huius urbis ac vestrum; atque in vestra tecta discedite, et ea, quamquam iam periculum est depulsum, tamen aequae ac priori nocte, custodiis vigiliisque defendite. id ne vobis diutius faciendum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, providebo, Quirites.

ORATIO

IN

L. CATILINAM

QUARTA.

I. **V**ideo, Patres Conscripti, in me omnium
vestrûm ora atque oculos esse conversos; vi-
deo, vos non solum de vestro ac reipublicae,
verum etiam, si id depulsum sit, de meo pe-
riculo esse sollicitos. Est mihi iucunda in ma-
lis, et grata in dolore, vestra erga me vo-
luntas: sed eam, per deos immortales! quae-
so, deponite, atque, obliti salutis meae, de
vobis ac de liberis vestris cogitate. Mihi
quidem si haec conditio consulatus data est,
ut omnes acerbitates, omnes dolores cru-
ciatusque perferrem: feram non solum for-
titer, sed etiam libenter, dummodo meis la-
boribus vobis populoque Romano dignitas

2 falusque pariat. Ego sum ille consul, Patres Conscripti, cui non forum, in quo omnis aequitas continetur, - non campus, consularibus auspiciis consecratus, - non curia, summum auxilium omnium gentium, - non domus, commune perflugium, - non lectus, ad quietem datus, - non denique haec sedes honoris umquam vacua mortis periculo atque insidiis fuit. Ego multa tacui; multa pertuli; multa concessi; multa, meo quodam dolore, in vestro timore, sanavi. Nunc si hunc exitum consulatus mei dii immortales esse voluerunt, ut vos, Patres Conscripti, populumque Romanum ex caede misera - coniuges liberosque vestros, virginesque Vestales ex acerbissima vexatione - templa atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium nostrum ex foedissima flamma - totam Italiam ex bello et vastitate eriperem: quaecumque mihi uni proponetur fortuna, subeat. Etenim si P. Lentulus suum nomen, inductus a vatibus, fatale ad perniciem reipublicae fore putavit: cur ego non laeter, meum consulatum ad salutem reipublicae prope fatalem existisse?

II. Quare, Patres Conscripti, consulite vobis, prospicite patriae; conservate vos, coniuges, liberos, fortunasque vestras; populi Romani nomen salutemque defendite: mihi parcere ac de me cogitare desinite. Nam primum debeo sperare, omnes deos, qui huic urbi praesident, pro eo mihi, ac mereor, relatores gratiam esse. deinde, si quid obtigerit, aequo animo paratoque moriar. neque enim turpis mors forti viro potest accidere, neque immatura consulari, nec misera sapienti. Nec tamen ego sum ille ferreus, qui fratris carissimi atque amantissimi praesentis moerore non movear, horumque omnium lacrymis, a quibus me circumfessum videtis. neque meam mentem non domum saepe revocat exanimata uxor, abiecta metu filia, et parvulus filius, quem mihi videtur amplecti respublica, tamquam obsidem consulatus mei; neque ille, qui expectans huius exitum diei, adstat in conspectu meo gener. moveor his rebus omnibus: sed in eam partem, ut salvi sint vobiscum omnes, etiam si vis aliqua me oppres-

ferit, potius, quam et illi et nos una reipublicae peste pereamus. Quare, Patres Conscripti, incumbite ad reipublicae salutem; circumspicite omnes procellas, quae impendent, nisi providetis. Non Ti. Gracchus, qui iterum tribunus plebis fieri voluit, - non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus est, - non L. Saturninus, qui C. Memmium occidit, in discrimen aliquod, atque in vestrae severitatis iudicium adducitur: tenentur ii, qui ad urbis incendium, ad vestram omnium caedem, ad Catilinam accipiendum, Romae restiterunt. tenentur litterae, signa, manus, denique uniuscuiusque confessio: sollicitantur Allobroges: servitia excitantur: Catilina arcessitur: id est initum consilium, ut, interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem populi Romani nomen, atque ad lamentandam tanti imperii calamitatem relinqueretur.

5 III. Haec omnia indices detulerunt, rei confessi sunt; vos multis iam iudiciis iudicatis: primum, quod mihi gratias egistis singularibus verbis, et mea virtute atque di-

ligentia perditorum hominum patefactam esse coniurationem decrevistis: deinde, quod P. Lentulum, ut se abdicaret praetura, coëgistis: tum quod eum et ceteros, de quibus iudicastis, in custodiam dandos censuistis: maximeque quod meo nomine supplicationem decrevistis, qui honos togato habitus ante me est nemini: postremo hesterno die praemia legatis Allobrogum Titoque Vulturcio dedistis amplissima. Quae sunt omnia eiusmodi, ut ii, qui in custodiam nominatim dati sunt, sine ulla dubitatione a vobis damnati esse videantur.

Sed ego institui referre ad vos, Patres ⁶ Conscripti, tamquam integrum et de facto, quid iudicetis, et de poena, quid censeatis. Illa praedicam, quae sunt consulis. Ego magnum in republica versari furorem, et nova quaedam misceri et concitari mala, iam pridem videbam: sed hanc tantam, tam exitiosam haberi coniurationem a civibus, numquam putavi. Nunc, quidquid est, quocumque vestrae se mentes inclinent atque sententiae, statuendum vobis ante noctem

est. Quantum facinus ad vos delatum sit, videtis. huic si paucos putatis affines esse, vehementer erratis. Latius opinione disseminatum est hoc malum: manavit non solum per Italiam, verum etiam transcendit Alpes, et obscure serpens multas iam provincias occupavit. Id opprimi sustentando ac prolutando nullo pacto potest. Quacumque ratione placet, celeriter vobis vindicandum est.

7 IV. Video, duas adhuc esse sententias: unam D. Silani, qui censet, eos, qui haec delere conati sint, morte esse multandos: alteram C. Caesaris, qui mortis poenam removet, ceterorum suppliciorum omnes acerbitates amplectitur. Uterque et pro sua dignitate et pro rerum magnitudine in summa severitate versatur. Alter eos, qui nos omnes, qui populum Romanum vita privare conati sint, qui delere imperium, qui populi Romani nomen extinguere, - punctum temporis frui vita, et hoc communi spiritu, non putat oportere: atque hoc genus poenae saepe in improbos cives in hac republica esse usurpatum recordatur. Alter intelligit, mor-

tem a diis immortalibus non esse supplicii causa constitutam, sed aut necessitatam naturae, aut laborum ac miseriarum quietem esse. Itaque eam sapientes numquam inviti, fortes etiam saepe libenter oppetiverunt. Vincula vero, et ea sempiterna, certe ad singularem poenam nefarii sceleris inventa sunt. Municipiis dispertiri iubet. Habere videtur ista res iniquitatem, si imperare velis; difficultatem, si rogare. Decernatur tamen, si placet. Ego enim suscipiam, et, ut spero, reperiam, qui id, quod salutis omnium causa statueritis, non putent esse suae dignitatis recusare. Adiungit gravem poenam municipibus, si quis eorum vincula ruperit: horribiles custodias circumdat, et digne scelere hominum perditorum sancit, ne quis eorum poenam, quos condemnat, aut per senatum aut per populum levare possit: eripit etiam spem, quae sola hominem in miseriis consolari solet. Bona praeterea publicari iubet: vitam solam relinquit nefariis hominibus. Quam si eripuisset, multas uno dolore, animi atque corporis, et omnes scelerum poe-

nas ademisset. itaque ut aliqua in vita formido improbis esset posita, apud inferos eiusmodi quaedam illi antiqui supplicia impiis constituta esse voluerunt: quod videlicet intelligebant, his remotis non esse mortem ipsam pertimescendam.

9 V. Nunc, Patres Conscripti, ego mea video quid intersit. Si eritis secuti sententiam C. Caesaris: quoniam hanc is in republica viam, quae popularis habetur, secutus est, fortasse minus erunt, hoc auctore et cognitore huiusce sententiae, mihi populares impetus pertimescendi; sin illam alteram: nescio, an amplius mihi negotii contrahatur. Sed tamen meorum periculorum rationes utilitas reipublicae vincat. Habemus enim a C. Caesare, sicut ipsius dignitas et maiorum eius amplitudo postulabat, sententiam, tamquam obsidem perpetuae in rempublicam voluntatis. Intellectum est, quid intersit inter levitatem concionatorum et animum vere popularem, salutem populi consulentem. Video, de istis, qui se populares haberi volunt, abesse non neminem, ne de capite vi-

delicet civium Romanorum sententiam ferat. Is et nudius tertius in custodiam cives Romanos dedit, et supplicationem mihi decrevit, et indices hesterno die maximis praemiis affecit. Iam hoc nemini dubium est, qui reo custodiam, quaesitori gratulationem, indici praemium decrevit, quid de tota re et causa iudicarit. At vero C. Caesar intelligit, legem Semproniam esse de civibus Romanis constitutam; qui autem reipublicae sit hostis, eum civem esse nullo modo posse: denique ipsum latorem legis Semproniae iussu populi poenas reipublicae dependisse. Idem ipsum Lentulum, largitorem et prodigum, non putat, cum de pernicie populi Romani et exitio huius urbis tam acerbe, tamque crudeliter cogitarit, appellari posse popularem. Itaque homo mitissimus atque lenissimus non dubitat P. Lentulum aeternis tenebris vinculisque mandare: et sancit in posterum, ne quis huius supplicio levando se iactare, et in pernicie populi Romani posthac popularis esse possit. Adiungit etiam publicationem bonorum, ut omnes animi cruciatus et cor-

poris etiam egestas ac mendicitas consequatur.

- 11 VI. Quamoberm, five hoc statueritis; dederitis mihi comitem ad concionem populorum atque iucundum: five Silani sententiam sequi malueritis; facile me atque vos a crudelitatis vituperatione defendetis; atque obtinebo, eam multo leniorem fuisse. Quamquam, Patres Conscripti, quae potest esse in tanti sceleris immanitate punienda crudelitas? ego enim de meo sensu iudico. Nam ita mihi salva republica vobiscum perfrui liceat, ut ego, quod in hac causa vehementior sum, non atrocitate animi moveor, (quis enim est me mitior?) sed singulari quadam humanitate et misericordia. Videor enim mihi hanc urbem videre, lucem orbis terrarum atque arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem: cerno animo sepultam patriam, miseros atque insepultos acervos civium: versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi, et furor in vestra caede
- 12 bacchantis. Cum vero mihi proposui regnantem Lentulum, sicut ipse se ex fatis spe-

rasse confessus est; purpuratum esse hunc Gabinium; cum exercitu venisse Catilinam; tum lamentationem matrum familias, tum fugam virginum atque puerorum, ac vexationem virginum Vestalium perhorresco; et, quia mihi vehementer haec videntur misera atque miseranda, idcirco in eos, qui ea perficere voluerunt, me severum vehementemque praebeo. Etenim quaero, si quis pater familias, liberis suis a servo interfectis, uxore occisa, incensa domo, supplicium de servis non quam acerbissimum sumserit, utrum is clemens ac misericors, an inhumanissimus et crudelissimus esse videatur? Mihi vero importunus ac ferreus, qui non dolore ac cruciatu nocentis suum dolorem cruciatumque lenierit. Sic nos in his hominibus, qui nos, qui coniuges, qui liberos nostros trucidare voluerunt, - qui singulas uniuscuiusque nostrum domos, et hoc universum reipublicae domicilium delere conati sunt, - qui id egerunt, ut gentem Allobrogum in vestigiis huius urbis atque in cinere deflagrati imperii collocarent — si vehementissimi fuerimus, mi-

fericordes habebimur: sin remissiores esse voverimus, summae nobis crudelitatis in patriae civiumque pernicie fama subeunda est.

¹³ Nisi vero cuipiam L. Caesar, vir fortissimus et amantissimus reipublicae, crudelior nudius tertius visus est, cum sororis suae, feminae lectissimae, virum, praesentem et audientem, vita privandum esse dixit; cum avum iussu consulis interfectum, filiumque eius impuberem, legatum a patre missum, in carcere necatum esse dixit. Quorum quod simile factum? quod initum delendae reipublicae consilium? Largitionis voluntas tum in republica versata est, et partium quaedam contentio: atque illo tempore huius avus Lentuli, clarissimus vir, armatus Gracchum est persecutus; ille etiam grave tum vulnus accepit, ne quid de summa republica minueretur. Hic ad evertenda fundamenta reipublicae Gallos arcessit, servitia concitat, Catilinam vocat, attribuit nos trucidandos Cethego, ceteros cives interficiendos Gabinio, urbem inflammandam Cassio, totam Italiam vastandam diripiendamque Catilinae.

Veremini, censeo, ne in hoc scelere tam immani ac nefando nimis aliquid severe statuisse videamini; cum multo magis sit verendum, ne remissione poenae crudeles in patriam, quam ne severitate animadversionis nimis vehementes in acerbissimos hostes fuisse videamur.

VII. Sed ea, quae exaudio, Patres Conscripti, dissimulare non possum. Iaciuntur enim voces, quae perveniunt ad aures meas, eorum, qui vereri videntur, ut habeam satis praesidii ad ea, quae vos statueritis hodierno die, transigunda. Omnia et provisa et parata et constituta sunt, Patres Conscripti: cum mea summa cura atque diligentia; tum multo etiam maiore populi Romani, ad summum imperium retinendum, et ad communes fortunas conservandas voluntate. Omnes adsunt omnium ordinum homines, omnium denique aetatum: plenum est forum, plena templa circa forum, pleni omnes aditus huius loci ac templi. Causa enim est post urbem conditam haec inventa sola, in qua omnes sentirent unum atque idem, — prae-

ter eos, qui cum sibi viderent esse pereun-
dum, cum omnibus potius, quam soli perire
15 voluerunt. Hosce ego homines excipio et
secerno libenter. neque enim in improborum
civium, sed in acerbissimorum hostium nu-
mero habendos puto. Ceteri vero, dii im-
mortales! qua frequentia, quo studio, qua
virtute ad communem dignitatem salutem-
que consentiunt! Quid ego hic equites Ro-
manos commemorem? qui vobis ita sum-
mam ordinis consiliique concedunt, ut vo-
biscum de amore reipublicae certent: quos
ex multorum annorum disensione ad huius
ordinis societatem concordiamque revocatos,
hodiernus dies vobiscum atque haec causa
coniungit. Quam coniunctionem si, in con-
sulatu confirmatam meo, perpetuam in re-
publica tenuerimus: confirmo vobis, nul-
lum posthac malum civile ac domesticum ad
ullam reipublicae partem esse venturum. Pa-
ri studio defendendae reipublicae convenisse
video tribunos aerarios, fortissimos viros: scri-
bas item universos; quos cum casu haec dies
ad aerarium frequentasset, video ab exspe-

tatione fortis ad communem salutem esse conversos. Omnis ingenuorum adest multitudo, etiam tenuissimorum. Quis est enim, cui non ¹⁶ haec templa, adspectus urbis, possessio libertatis, lux denique haec ipsa, et hoc commune patriae solum, cum sit carum, tum vero dulce atque iucundum?

VIII. Operae pretium est, Patres Conscripti, libertinorum hominum studia cognoscere; qui, virtute sua fortunam civitatis consecuti, hanc vere suam patriam esse iudicant: quam quidam hinc nati, et summo nati loco, non patriam suam, sed urbem hostium esse iudicaverunt. Sed quid ego hosce homines ordinesque commemorem, quos privatae fortunae, quos communis respublica, quos denique libertas ea, quae dulcissima est, ad salutem patriae defendendam excitavit? Servus est nemo, qui modo tolerabili conditione sit servitutis, qui non audaciam civium perhorrescat; qui non haec stare cupiat; qui non tantum, quantum audet et quantum potest, conferat ad communem salutem, voluntatis. Quare, si quem vestrûm forte com- ¹⁷

movet hoc, quod auditum est, lenonem
 quemdam Lentuli concurrere circum taber-
 nas, pretio sperare sollicitari posse animos
 egentium atque imperitorum: est id quidem
 coeptum atque tentatum; sed nulli sunt in-
 venti, tam aut fortuna miseri, aut voluntate
 perdit, qui non ipsum illum fellae atque ope-
 ris et quaestus quotidiani locum, qui non
 cubile ac lectulum suum, qui denique non
 cursum hunc otiosum vitae suae, salvum esse
 velint. Multo vero maxima pars eorum, qui
 in tabernis sunt, - immo vero (id enim po-
 tius est dicendum) genus hoc universum
 amantissimum est otii. Etenim omne eorum
 instrumentum, omnis opera ac quaestus,
 frequentia civium sustinetur, alitur otio.
 Quorum si quaestus, occlusis tabernis, mi-
 nui solet: quid tandem incensis futurum?

18 IX. Quae cum ita sint, Patres Conscripti: vo-
 bis populi Romani praesidia non defunt: vos,
 ne populo Romano deesse videamini, pro-
 videte. Habetis consulem ex plurimis pericu-
 lis et insidiis, atque ex media morte, non

ad vitam suam, sed ad salutem vestram reservatum: omnes ordines ad conservandam rempublicam mente, voluntate, studio, virtute, voce consentiunt: obsessa facibus et telis impiae coniurationis, vobis supplex manus tendit Patria communis: vobis se, vobis vitam omnium civium, vobis arcem et Capitolium, vobis aras Penatium, vobis illum ignem Vestae perpetuum ac sempiternum, vobis omnia templa deorum atque delubra, vobis muros atque urbis tecta commendat. Praeterea de vestra vita, de coniugum vestrarum ac liberorum anima, de fortunis omnium, de sedibus, de focus vestris, hodierno die vobis iudicandum est. Habetis ducem ¹⁹ memorem vestri, oblitum sui; quae non semper facultas datur: habetis omnes ordines, omnes homines, universum populum Romanum, (id quod in civili causa hodierno die primum videmus,) unum atque idem sentientem. Cogitate, quantis laboribus fundatum imperium, quanta virtute stabilitam libertatem, quanta deorum benignitate auctas exaggeratasque fortunas una nox paene

delerit. Id ne umquam posthac non modo confici, sed ne cogitari quidem possit a civibus, hodierno die providendum est. Atque haec, non ut vos, qui mihi studio paene praecurritis, excitarem, locutus sum: sed ut mea vox, quae debet esse in re publica princeps, officio functa consulari videretur.

²⁰ X. Nunc ante quam, Patres Conscripti, ad sententiam redeo, de me pauca dicam. Ego, quanta manus est coniuratorum, (quam videtis esse permagnam,) tantam me inimicorum multitudinem suscepisse video: sed eam esse iudico turpem et infirmam, contemptam et abiectam. Quodsi aliquando alicuius furore et scelere concitata manus ista plus valuerit, quam vestra ac reipublicae dignitas: me tamen meorum factorum atque consiliorum numquam, Patres Conscripti, poenitebit. Etenim mors, quam illi mihi fortasse minitantur, omnibus est parata: vitae tantam laudem, quanta vos me vestris decretis honestatis, nemo est assecutus. Ceteris enim semper bene gestae, mihi uni conservatae reipublicae
²¹ gratulationem decrevistis. Sit Scipio clarus

ille, cuius consilio atque virtute Hannibal in Africam redire atque ex Italia decedere coactus est; ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas urbes huic imperio infestissimas, Karthaginem Numantiamque delevit; habeatur vir egregius L. Paullus ille, cuius currum rex potentissimus quondam et nobilissimus, Perses, honestavit; sit in aeterna gloria Marius, qui bis Italiam obsidione et metu servitutis liberavit; anteponatur omnibus Pompeius, cuius res gestae atque virtutes iisdem, quibus solis cursus, regionibus ac terminis continentur: erit profecto inter horum laudes aliquid loci nostrae gloriae; nisi forte maius est, patefacere nobis provincias, quo exire possimus, quam curare, ut etiam illi, qui absunt, habeant, quo victores revertantur. Quamquam est uno loco ²² conditio melior externae victoriae, quam domesticae: quod hostes alienigenae aut oppressi serviunt, aut recepti beneficio se obligatos putant; qui autem ex numero civium dementia aliqua depravati, hostes patriae semel esse coeperunt, eos, cum a pernicie rei-

publicae repuleris, nec vi coërcere, nec beneficio placare possis. Quare mihi cum perditis civibus aeternum bellum susceptum esse video: quod ego vestro bonorumque omnium auxilio, memoriaque tantorum periculorum, quae non modo in hoc populo, qui servatus est, sed etiam in omnium gentium sermonibus ac mentibus semper haerebit, a me atque a meis facile propulsari posse confido. Neque ulla profecto tanta vis reperietur, quae coniunctionem vestram equitumque Romanorum, et tantam conspirationem bonorum omnium perfringere et labefactare possit.

23 XI. Quae cum ita sint, Patres Conscripti: pro imperio, pro exercitu, pro provincia, quam neglexi - pro triumpho ceterisque laudis insignibus, quae sunt a me, propter urbis vestraeque salutis custodiam, repudiata - pro clientelis hospitibusque provincialibus, quae tamen urbanis opibus non minore labore tueor, quam comparo — pro his igitur omnibus rebus, pro meis in vos singularibus studiis, proque hac, quam conspicitis, ad

conservandam rempublicam diligentia, nihil aliud a vobis, nisi huius temporis, totiusque mei consulatus memoriam postulo: quae dum erit vestris mentibus infixæ, firmissimo me muro septum esse arbitror. Quod si meam spem vis improborum fefellerit atque superaverit: commendo vobis parvum meum filium; cui profecto satis erit praesidii non solum ad salutem, verum etiam ad dignitatem, si eius, qui haec omnia suo solius periculo conservaverit, illum esse filium meminertis. Quapropter de summa salute 24 vestra populique Romani, Patres Conscripti, de vestris coniugibus ac liberis, de aris ac focis, de fanis ac templis, de totius urbis tectis ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiae, deque universa republica decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter. Habetis enim eum consulem, qui et parere vestris decretis non dubitet, et ea, quae statueritis, quoad vivet, defendere et per se ipsum praestare possit.

91

~~10.~~

ESTICA

A-14171

34944